

خطاهای پزشکی از منظر حقوق و اخلاق پزشکی

نویسنده:

سیدشهاب‌الدین صدر^۱

چکیده

زمینه و اهداف: در موضوع خطاهای پزشکی، تعریف‌های مختلفی آمده است. خطای پزشکی، خطاها یا اشتباهاتی است که توسط گروه پزشکی رخ می‌دهد و می‌تواند منجر به آسیب به بیمار شوند. این خطاها شامل اشتباهات تشخیصی، اشتباهات درمانی اعم از دارویی یا جراحی، اشتباه در استفاده از فناوری و تجهیزات و اشتباه در تفسیر آزمون‌های پاراکلینیک هستند. در این مقاله، به بحث درخصوص وضعیت خطاهای پزشکی در کشورهای در حال توسعه، طبقه‌بندی خطاها و انواع قصور پزشکی اشاره شده است.

روش کار: مقاله حاضر با مطالعه منابع و متون علمی و مستندات موجود و استفاده از تحلیل صاحب‌نظران تدوین شده است.

یافته‌ها: طبقه‌بندی خطا از نظر رفتار انسانی، قوانین موجود در کشور درخصوص رابطه پزشک و بیمار و مسئولیت پزشک، عوامل مؤثر در طرح شکایت بیماران از پزشکان، مباحث اخلاق پزشکی نوین و... انجام گرفته است.

نتیجه‌گیری: پزشکان می‌توانند با دقت در انجام وظایف، حفظ خونسردی و توجه به وضع روحی بیمار و اطرافیان او و شرایط اقتصادی آن‌ها و امکانات درمانی و در نظر گرفتن اوضاع و احوال کلی از بروز بسیاری از این شکایات پیشگیری کنند.

کلیدواژه: اخلاق پزشکی، خطاهای پزشکی، رویه قضایی، طبابت نادرست

مقدمه

معمولاً ۵۰ درصد این پرونده‌ها منجر به برائت می‌شود (۲۵،۲۴،۱). طبق گزارش انجمن پزشکی آمریکا (IOM)، ۷۰ درصد از Adverse Eventsها قابل پیشگیری، ۶ درصد به شکل بالقوه قابل پیشگیری و ۲۴ درصد غیرقابل پیشگیری است. هر سال ۱۶۰ هزار خطای اشتباه‌های اطلاعات شخصی در آزمایشگاه‌ها اتفاق می‌افتد (۲). برآوردها نشان می‌دهند که در کشورهای توسعه‌یافته به ازای هر ۱۰ بیمار، یک بیمار در طول دریافت خدمات مراقبتی در بیمارستان صدمه دیده است. طیف وسیعی از خطاها یا حوادث شدید ممکن است مسبب بروز صدمه شده باشد. در کشورهای در حال توسعه، احتمال اینکه بیماران در بیمارستان‌ها صدمه ببینند بسیار بیشتر از احتمال آن در کشورهای صنعتی است. خطر احتمالی عفونت‌های اکتسابی در بیمارستان در برخی کشورهای در حال توسعه حدود ۲۰ برابر بیشتر از آمار این عفونت‌ها در کشورهای توسعه یافته است (۳۱،۳۰،۳).

خطاهای پزشکی سومین عامل مرگ و میر در کشور آمریکا است. سالانه بیش از ۲۲۵ هزار مرگ به علت اشتباه‌های پزشکان تنها در کشور آمریکا رخ می‌دهد. از این تعداد مرگ و میر ۱۲ هزار مورد فقط به علت انجام جراحی‌های غیر ضروری اتفاق می‌افتد. حدود هفت هزار مورد از این مرگ‌ومیرها ناشی از تجویز اشتباه داروهاست. بیش از ۸۰ هزار مورد از مرگ و میرهای فوق به علت بروز عفونت‌هایی است که پزشکان توسط درمان‌ها یا مداخلات خود در بیمار ایجاد کرده‌اند. بالغ بر ۱۰۶ هزار مورد از این مرگ و میرها ناشی از عوارض جانبی داروهاست. به عبارت دیگر حتی زمانی که پزشک داروی مناسب را تجویز می‌کند، در بسیاری از موارد به علت عوارض جانبی این داروها، بیمار فوت می‌کند. در مجموع، تمام این موارد باعث ۲۲۵ هزار مورد مرگ یا تروژنیک در کشور آمریکا می‌شوند. در کشور ایران، طبق گزارش پزشکی قانونی، سالانه حداکثر ۳۰ هزار پرونده شکایت در این خصوص وجود دارد که

۱. استاد دانشگاه علوم پزشکی تهران، عضو پیوسته فرهنگستان علوم پزشکی

در آمریکا حدود ۹/۵ درصد، در استرالیا حدود ۱۲ درصد، در کانادا حدود ۱۱/۳ درصد و در آلمان و بریتانیا حدود ۲ درصد از مرگ و میر سالانه به خاطر خطای پزشکی اتفاق می‌افتد. در مطالعه سال ۲۰۱۶ در آمریکا، و در ۲۵۱۴۵۴ پرونده، خطای پزشکی به عنوان سومین علل مرگ‌ومیر شناخته شد (۱).

در مجله JAMA عنوان شده است که خطاهای پزشکی جزو مهم‌ترین علل مرگ‌ومیر هستند و باید در فهرست مهم‌ترین علل مرگ‌ومیر دنیا قرار بگیرند. به اعتقاد دکتر باربارا استارفیلد، تراژدی خطاهای پزشکی سهم عمده‌ای در مورتالیتیه دارد و نباید به راحتی از کنار آن گذشت (۴).

طبقه‌بندی خطاها

- ✓ خطاهای پزشکی به صورت زیر دسته‌بندی شده‌اند:
- ✓ براساس شدت آسیب (خفیف، جدی، مرگ و ...)
- ✓ براساس محل وقوع خطا (بیمارستان، اورژانس، ICU، ...)
- ✓ براساس اشخاص درگیر (پزشک، پرستار، داروساز، بیمار، ...)
- ✓ براساس نوع مراقبت (دارویی، جراحی، و...)
- ✓ فعال و نهان (Active and latent)
- ✓ بی‌احتیاطی و بی‌مواظی (Omission and Commission)
- ✓ تئوری رفتارهای انسانی
- ✓ از نظر حقوقی و قانونی (۵).

انواع قصور پزشکی

چهار دسته قصور پزشکی عبارتند از:

۱. **بی‌مبالاتی:** پزشک از انجام اعمالی که در مواجهه با بیمار و بیماری او جزو اعمال پذیرفته شده ضروری بوده‌اند غفلت کرده است، یعنی اموری که لازم بوده انجام دهد را انجام نداده است. مانند: نگرفتن شرح حال از بیمار (مثل حساسیت دارویی)؛ ننوشتن نحوه مصرف دارو و عدم توضیح آن به بیمار؛ نگرفتن نوار قلب و یا تحت نظر نگرفتن بیمار دچار درد قفسه صدری؛ نداشتن یا چک نکردن وسایل احیا در جایی که تزریقات انجام می‌شود.

۲. **بی‌احتیاطی:** طبیب، جراح یا سایرین با انجام اقداماتی در اثر بی‌توجهی و بی‌دقتی دچار اشتباه شده‌اند و در نتیجه بیمار دچار

آسیب شده است (کارهایی انجام داده‌اند که نباید انجام می‌شد). مانند: تزریق داروی اشتباه؛ جا ماندن گاز در اعمال جراحی؛ بستن حالب هنگام هیستریکتومی؛ انجام کنتراستیدیکاسیون‌ها.

۳. **عدم مهارت:** ناتوانی در انجام اموری تخصصی که توانایی یا کارایی خاصی لازم دارند. عدم مهارت ممکن است ناشی از تازه کاری و کم تجربه‌گی باشد و یا ناشی از عدم بهره‌وری کافی از دانش پزشکی؛ عدم مهارت ممکن است عملی باشد و یا علمی. به بیان دیگر عدم مهارت یعنی: عدم آشنایی متعارف به اصول و دقایق علمی و فنی کار معین. مانند: اشکال در تکنیک جراحی؛ عوارض اقدامات مداخله‌ای و تشخیصی؛ تجویز داروی نامناسب یا با دوز نامناسب؛ ندانستن عوارض داروی تجویز شده.

۴. **عدم رعایت نظامات دولتی:** شامل قوانین و آیین‌نامه‌های نظام پزشکی و دستورالعمل‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و بخشنامه‌های مراکز علمی و درمانی و هرگونه قانون، مصوبه، آیین‌نامه، بخشنامه و دستورالعمل‌هایی که از طرف قانون‌گذار یا مقامات صلاحیت‌دار در امور پزشکی وضع گردیده است. مانند: تحمیل مخارج غیر ضروری به بیمار؛ تبلیغات همراه‌کننده و ...؛ ایجاد رعب و هراس در بیمار با تشریح غیرواقعی وخامت بیماری. عدم رعایت نظامات دولتی ممکن است علاوه بر محکومیت کیفری و جبران خسارت وارده منجر به محکومیت انتظامی پزشکان نیز بشود. مواردی از عدم رعایت نظامات دولتی که صرفاً به صورت خطا اتفاق افتاده و موجب ضرر و زیان اشخاص دیگر نشده باشد موجب مسئولیت کیفری نخواهد شد (۶).

انواع خطا از نظر رفتار انسانی عبارتند از:

- ✓ خطای انسانی Human Error
 - ✓ خطای علمی knowledge-based
 - ✓ خطای مهارت Skill-base
 - ✓ خطای قوانین Role-based
- خطای انسانی ممکن است مانند: فراموشی چک کردن پرونده بیمار در اطمینان از داروی تجویزی جهت بیمار مورد نظر (Slips)، یا پارگی/ بریدگی یک ارگان نزدیک به محل عمل جراحی توسط

۳. مرگ یا ناتوانی جدی بیمار به دنبال آمبولی هوای داخل عروقی در مراکز ارائه خدمات مراقبتی و سلامتی Patient death or serious disability associated with intravascular air embolism that occurs [9]while being cared for in a healthcare facility (۹).

ب) وقایع مراقبتی بیمار

۱. ترخیص نوزاد به شخص اشتباه Infant discharged to the wrong person (۱۰).
۲. مرگ یا ناتوانی جدی بیمار بدنبال مفقودشدن (بیش از ۴ ساعت بیمار) Patient death or serious disability associated with patient elopement disappearance (۱۰).
۳. خودکشی یا قصد خودکشی منجر به ناتوانی جدی در حین ارائه خدمات مراقبتی Patient suicide, attempted suicide resulting in serious disability while being cared for in a healthcare facility (۱۱).

ت) وقایع مرتبط با مدیریت مراقبتی

۱. مرگ یا ناتوانی جدی بیمار مرتبط با خطای درمانی Patient death or serious disability associated with a medication error (e.g., wrong drug, wrong dose, errors involving the wrong preparation or wrong rate, wrong time, patient route of administration).
۲. مرگ یا ناتوانی جدی بیمار مرتبط با واکنش همولیتیک به علت تجویز خون یا فرآورده‌های خونی ناهمگون و ناسازگار (تزریق گروه خون اشتباه) Patient death or serious disability associated with a hemolytic reaction due to the administration of ABO/HLA-incompatible blood or blood products.
۳. مرگ یا ناتوانی جدی مادر در زایمان طبیعی یا وضع حمل حاملگی‌های کم‌خطر موقع ارائه خدمات مراقبتی Maternal death or serious disability associated with labor or delivery in a low-risk pregnancy while being cared for in a health care facility.
۴. مرگ یا ناتوانی جدی بیمار مرتبط با هیپوگلیسمی که موقع ارائه خدمات مراقبتی شروع شود. Patient death or serious disability associated with hypoglycemia the onset of which occurs while the patient is being cared for in a healthcare facility

جراح حاذق با تجربه به علت اشکال در تمرکز (Slapses) باشد. همچنین ممکن است فعال (تزریق سرم اشتباه) و یا نهفته (خراب بودن لوازم / شیفت‌های طولانی / داروهای شبیه به هم) باشد. خطای انسانی ممکن است ناشی از «انجام اقدام اشتباه» (Omission) و یا «عدم انجام اقدام درست» (Commission) باشد (۷).

مواردی که هرگز نباید اتفاق بیفتد (Never Events)

این موارد براساس National Quality forum شامل ۲۸ خطای پزشکی است:

الف) وقایع جراحی

۱. انجام جراحی بر روی قسمت اشتباهی از بدن Surgery performed on the wrong body part
۲. انجام جراحی بر روی بیمار اشتباه Surgery performed on the wrong patient
۳. انجام جراحی با روش و رویه غلط بر روی بیمار Wrong surgical procedure performed on a patient
۴. جا گذاشتن اشیاء خارجی در بدن بعد از جراحی یا سایر روش‌های درمانی Unintended retention of a foreign object in a patient after surgery or other procedure
۵. مرگ در حین عمل یا بلافاصله بعد از عمل جراحی در بیمار با وضعیت سلامتی طبیعی - Intraoperative or immediately post-operative death in an ASA Class I patient
۶. تلقیح مصنوعی با اهداکننده‌های (اسپرم و تخمک) اشتباه Artificial insemination with the wrong donor sperm or donor egg (۸).

ب) وقایع مرتبط با تجهیزات و تولیدات

۱. مرگ یا ناتوانی جدی بیمار به دنبال استفاده از داروها و تجهیزات آلوده در تسهیلات مراقبتی Patient death or serious disability associated with the use of contaminated drugs or biologics provided by the healthcare facility
۲. مرگ یا ناتوانی جدی بیمار بدنبال استفاده از دستگاه‌ها و تجهیزات مصرف شده قبلی و یا دستگاه‌هایی با عملکرد متفاوت با آنچه مورد انتظار است. Patient death or serious disability associated with the use or function of a device in patient care in which the device is used or functions other than as intended

or other licensed , pharmacist, nurse impersonating a physician
healthcare provider

۲. سوءاستفاده و تجاوز جنسی از بیمار Sexual assault on a patient
within or on the grounds of the healthcare facility

۳. مرگ یا جراحت مهم بیمار یا پرسنل ناشی از سوءاستفاده و
تجاوز فیزیکی Death or significant injury of a patient or staff
battery) that member resulting from a physical assault (i.e.
occurs within or on the grounds of the healthcare facility

۴. ربودن بیمار Abduction of a patient of any age (۱۴، ۱۵).
در آمریکا مهم‌ترین دلایل خطاهای پزشکی عبارتند از: خودکشی
بیمار، خطاهای قبل و بعد از عمل جراحی، خطا در تجویز، جراحی
روی موضع اشتباه، افتادن بیمار. طبق آمار ارائه شده توسط بانک
داده‌های گروه پزشکی و بهداشتی آمریکا (NPDB) در سال ۲۰۰۵
میلادی بیشترین میزان پرداخت غرامت از میان همه خسارات
پرداخت شده مربوط به قصور پزشکی پزشکان (۸۱/۱ درصد) بوده و
دندانپزشکان در رده دوم قرار داشتند (۱۰ درصد) (۱).

برای اثبات قصور پزشک نسبت به بیمار باید چهار امر محقق
شود: مسئول بودن پزشک در قبال بیمار (Duty)؛ عدم انجام وظیفه
(Breach of the Duty)؛ وجود یک آسیب در بیمار (Injury)؛ اثبات
ارتباط بین آسیب وارده و عملکرد پزشک (Causation) (۱۶).

شرایط عدم قصور در امور پزشکی عبارتند از: قصد درمان داشته
باشد (عدم سوء نیت)؛ اقدامات اخلاقی و مشروع باشد؛ موازن علمی
پزشکی در انجام اقدامات رعایت شده باشد؛ برائت نامه گرفته باشد.
به‌طور خلاصه، اقدامات پزشکی باید مبتنی بر موازن علمی،
قانونی و اخلاقی باشند. در غیر اینصورت ولو از بیمار رضایت یا
برائت‌نامه هم گرفته شده باشد باز هم پزشک و کادر پزشکی مسئول
خواهند بود.

در هر یک از مراحل پذیرش، تشخیص، درمان و پیگیری، امکان
ایجاد شرایطی که منجر به شکایت از سوی بیمار شود، وجود دارد. سه
عامل عمده در عدم رضایت بیمار از پزشک و در نتیجه طرح شکایت
عبارتند از: عدم برقراری ارتباط صحیح پزشک با بیمار Lack of
understanding؛ عدم کسب نتیجه مطلوب یا کسب نتیجه غیرمنتظره
یا نامطلوب؛ قصور واقعی شامل یکی از موارد: سهل‌انگاری -
بی‌احتیاطی - عدم مهارت - عدم رعایت نظامات دولتی.

۵. مرگ یا ناتوانی جدی (کرنیکتروس Kernicterus) مرتبط با
نارسایی و شکست در شناخت و درمان یرقان نوزادی Death or
serious disability (kernicterus) associated with failure to
identify and treat hyperbilirubinemia in neonates

۶. زخم بستر درجه ۳ یا ۴ بعد از پذیرش جهت خدمات
بالینی Stage 3 or 4 pressure ulcers acquired after admission to a
healthcare facility

۷. مرگ یا ناتوانی جدی بیمار به علت درمان manipulative
نخاعی Patient death or serious disability due to spinal
manipulative therapy (۱۲).

ث) وقایع مرتبط با محیط

۱. مرگ یا ناتوانی جدی بیمار همراه شوک الکتریسیته در حین
مراقبت‌های درمانی Patient death or serious disability associated
with an electric shock or elective cardioversion while being
cared for in a healthcare facility

۲. هرگونه حادثه‌ای در اثر انتقال اشتباه لوله‌های اکسیژن یا گازهای
دیگر به بیمار یا آلودگی این لوله‌ها Any incident in which a line
designated for oxygen or other gas to be delivered to a patient
contains the wrong gas or is contaminated by toxic substances

۳. هرگونه مرگ یا ناتوانی جدی به علت سوختگی ناشی از هر
منبعی در حین مراقبت‌های درمانی Patient death or serious
disability associated with a burn incurred from any source
while being cared for in a healthcare facility

۴. هرگونه مرگ یا ناتوانی جدی به علت اختلال در محافظ و
نگهدارنده‌های اطراف تخت Patient death or serious disability
associated with the use of restraints or bedrails while being
cared for in a healthcare facility

۵. هرگونه مرگ یا ناتوانی جدی به علت افتادن Patient death or
serious disability associated with a fall while being cared for in
a healthcare facility (۱۳).

ج) وقایع جنایی

۱. هرگونه دستورات درمانی توسط شخصیت‌های پزشک، پرستار،
داروساز و دیگر ارائه‌دهندگان خدمات درمانی دارای پروانه
کار Any instance of care ordered by or provided by someone

ماده ۶: انجام امور خلاف شئون پزشکی که مصادیق آن توسط سازمان نظام پزشکی اعلام خواهد شد توسط شاغلان حرفه‌های پزشکی و وابسته ممنوع است و باید از ارتکاب کارهایی که موجب هتک حرمت جامعه پزشکی می شود خودداری کنند.

ماده ۴: شاغلان حرفه‌های پزشکی و وابسته حق افشای اسرار و نوع بیماری بیمار، مگر به موجب قانون را ندارند.

ماده ۱۸: پزشک معالج مسئول ادامه درمان بیمار خود در حد توانایی و تخصص به استثنای موارد ضروری است مگر اینکه بیمار یا بستگان او مایل نباشند.

ماده ۱۹: در مواردی که مشاوره پزشکی لازم باشد انتخاب پزشک مشاور با پزشک معالج است در صورتی که بیمار یا بستگان او مشاوره پزشکی را لازم بدانند مشاوره پزشکی با نظر پزشک معالج به عمل می‌آید و چنانچه بیمار یا بستگان او بدون اطلاع پزشک معالج از پزشک دیگری برای درمان بیمار دعوت به عمل آورند در این صورت پزشک معالج اول می تواند از ادامه درمان بیمار خودداری نماید مگر اینکه این دعوت در مواقع فوری و ضروری باشد.

ماده ۳۱۹ قانون مجازات اسلامی: هرگاه طبیبی هرچند حاذق و متخصص باشد، در معالجاتی که شخصاً انجام می دهد یا دستور انجام آن‌ها صادر می کند هرچند با اذن بیمار یا ولی او باشد باعث تلف شدن جان یا نقص عضو یا خسارت مالی شود ضامن است.

ماده ۳۳۶ قانون مجازات اسلامی: در صورتی که قتل غیر عمد به واسطه بی احتیاطی، بی‌مبالاتی یا اقدام به امری که مرتکب در آن مهارت نداشته است و یا به سبب عدم رعایت نظامات واقع شود. مسبب به حبس از ۱ تا ۳ سال و نیز پرداخت دیه در صورت مطالبه از ناحیه اولیاء دم محکوم خواهد شد.

ماده ۵۹: اعمال زیر جرم محسوب نمی‌شود: هر نوع عمل جراحی یا طبی مشروع که با رضایت شخص یا اولیاء یا سرپرستان یا نمایندگان قانونی آن‌ها و رعایت موازین فنی و علمی و نظامات دولتی انجام شود در موارد فوری اخذ رضایت ضروری نخواهد بود.

ماده ۶۰: چنانچه طبیب قبل از شروع درمان یا اعمال جراحی از مریض یا ولی او براءت حاصل نموده باشد ضامن خسارت جانی یا مالی یا نقص عضو نیست و در موارد فوری که اجازه گرفتن ممکن نباشد طبیب ضامن نیست.

عدم برقراری ارتباط صحیح با بیمار یکی از مهم‌ترین علل قصور پزشکی است. یکی از سه علت عمده شکایت از پزشکان عدم تفهیم درست مطلب است (Lack of Understanding). در یک نظرسنجی که در آمریکا انجام شده بود از بین ۱۰۰۰ نفر، حدود نیمی بیان کردند که پزشکان خوب به حرف بیمار گوش نمی‌دهند و خوب هم توضیح نمی‌دهند.

عوامل دیگر عدم رضایت بیمار از پزشک عبارتند از: هزینه بالا، انجام اقدامات غیر ضروری، عدم صداقت کافی در برخورد با بیمار و عدم جلب اعتماد او، برخورد نامناسب پرسنل پزشکی و تحریک سایر پزشکان.

عوارض شکایت بیمار برای پزشک عبارتند از: استرس روحی - روانی؛ هزینه‌های مالی؛ اتلاف زمان؛ از دست دادن پروانه طبابت. (۱۷، ۱۸).

انواع جرم

جرائم به سه دسته عمد، شبه‌عمد و خطای محض تقسیم می‌شوند. در جرم عمد، سوء نیت، قصد فعل و قصد جرم وجود دارد اما در جرم شبه عمد فقط قصد فعل وجود داشته و در خطای محض هیچیک از موارد بالا وجود ندارد.

انواع تخلفات کیفری عبارتند از: اشتغال به طبابت بدون مجوز؛ خودداری از کمک به مصدومین؛ سقط جنین؛ صدور گواهی خلاف؛ فریفتن بیمار با ادعای کاذب؛ دادن نسخه غیر ضروری؛ تجویز غیر ضروری مواد مخدر (۱۹).

قوانین موجود در کشور در خصوص رابطه پزشک و بیمار و مسئولیت پزشک

آیین‌نامه انتظامی رسیدگی به تخلفات صنفی و حرفه‌ای:

ماده ۲: شاغلان حرفه‌های پزشکی و وابسته مکلفند بدون توجه به ملیت، نژاد، مذهب و موقعیت اجتماعی - سیاسی و اقتصادی بیماران حداکثر تلاش ممکن را در حدود وظایف حرفه‌ای خود به کار ببرند.

ماده ۳: شاغلان حرفه‌های پزشکی و وابسته باید طبق موازین علمی، شرعی، قانونی و نظامات دولتی صنفی و حرفه‌ای انجام وظیفه کرده و از هرگونه سهل‌انگاری در انجام وظایف قانونی بپرهیزند.

ماده ۳۲۲: هرگاه طبیب یا بیمار و مانند آن قبل از شروع به درمان از مریض یا ولی او یا از صاحب حیوان برائت حاصل کند، عهده دار خسارت پدیدآمده نخواهد بود.

قانون مجازات خودداری از کمک به مصدومین و رفع مخاطرات جانی (مصوب سال ۵۴):

الف) هر کس، شخص یا اشخاصی را در معرض خطر جانی مشاهده کند و بتواند با اقدام خود یا کمک طلبیدن از دیگران یا اعلام فوری به مراجع یا مقامات صلاحیت دار از وقوع خطر یا تشدید نتیجه آن جلوگیری کند از اقدام به این امر خودداری کند حبس جنحه‌ای تا یکسال و یا پنج هزار تومان محکوم خواهد شد.

ب) کسی که به اقتضای حرفه خود می‌توانسته کمک مؤثر بکند (سه ماه - دوسال) یا (هزار تا ده هزار تومان).

پ) مسئولان مراکز درمانی اعم از دولتی یا خصوصی که از پذیرش شخص آسیب‌دیده و اقدام به درمان یا کمک اولیه امتناع کنند مجازات دو سال حبس یا ده هزار تومان جریمه نقدی.

ت) کسی که به حسب وظیفه یا قانون مکلف به کم‌کاری است و از انجام آن خودداری کند مجازات شش ماه تا سه سال حبس.

ماده ۶۴۵ قانون مجازات اسلامی: اطبا و جراحان، ماماها و داروفروشان و همه کسانی که به مناسبت شغل یا حرفه خود محرم اسرار می‌شوند، هرگاه در غیر از موارد قانونی اسرار مردم را افشا کنند به سه ماه و یک روز تا یک سال حبس و یا به یک میلیون و پانصد هزار تا شش میلیون ریال جزای نقدی محکوم می‌شوند (۲۰).

مجازات صدور گواهی‌نامه‌های پزشکی خلاف قانون

ماده ۵۳۹: هرگاه طبیب درباره شخصی برای معافیت از خدمت در ادارات رسمی یا نظام وظیفه و یا برای تقدیم به دادگاه گواهی خلاف واقع صادر کند به شش ماه تا دو سال حبس و یا به سه تا دوازده میلیون ریال جزای نقدی محکوم خواهد شد.

ماده ۵۳۸: هرکس که شخصاً یا توسط دیگری برای معافیت خود یا شخص دیگری از خدمت دولت یا برای تقدیم به دادگاه تصدیق‌نامه به اسم طبیب جعل کند به حبس از شش ماه تا یک سال یا به سه تا شش میلیون ریال جزای نقدی محکوم خواهد شد.

ماده ۵۴۰: هرگاه گواهی پزشکی خلاف واقع، موجب ضرر شخص

ثالث شود و یا به خزانه دولت خسارت وارد کند پزشک علاوه بر پرداخت خسارت وارده تا هفتاد و چهار ضربه شلاق و یا به پرداخت دویست هزار تا دو میلیون ریال جزای نقدی محکوم خواهد شد.

دیه

ماده ۲۹۵: در موارد زیر دیه پرداخت می‌شود: قتل یا جرح یا نقص عضو که به‌طور خطا شبیه عمد واقع می‌شود و آن در صورتی است که جانی قصد فعلی را که نوعاً سبب جنایت نمی‌شود داشته باشد و قصد جنایت را نسبت به مجنی علیه نداشته باشد مانند آنکه کسی را به قصد تادیب به نحوی که نوعاً سبب جنایت نمی‌شود بزند و اتفاقاً موجب جنایت شود یا طبیبی مباشرتاً بیماری را به‌طور متعارف معالجه کند و اتفاقاً سبب جنایت بر او شود.

ماده ۲۹۵ تبصره ۳: هرگاه بر اثر بی‌احتیاطی یا بی‌مبالاتی یا عدم مهارت و عدم رعایت مقررات مربوط به امری قتل یا ضرب یا جرح واقع شود به نحوی که اگر آن مقررات رعایت می‌شد حادثه‌ای اتفاق نمی‌افتاد قتل یا ضرب یا جرح در حکم شبه عمد خواهد بود (۲۸، ۲۷، ۲۱).

مباحث اخلاق پزشکی نوین

مهم‌ترین مباحث در اخلاق پزشکی نوین عبارتند از:

- فلسفه اخلاق پزشکی
- ارتباط‌های حرفه‌ای در طب
- جسم انسان در اخلاق پزشکی
- مباحث اخلاق پزشکی قبل از تولد
- مباحث اخلاق پزشکی در کودکان
- اخلاق پزشکی در پیوند اعضا و بافت‌ها
- خاتمه حیات انسانی
- بیوتکنولوژی و اخلاق پزشکی
- مسایل اخلاق پزشکی در ختم بارداری
- اخلاق در بیماران روانی
- سالمندی، دمانس و اخلاق پزشکی
- اخلاق و آموزش
- اخلاق و پژوهش
- قانون، طب و اخلاق پزشکی

احیاناً سودجویی داشته باشد و موجب بهره‌گیری نادرست و غیرمنصفانه شود. بسته به مورد باید بیمار و بستگان را تا حد امکان از ماهیت بیماری، راه‌های درمانی موجود و عوارض احتمالی آگاه کرد تا بیمار با اطلاع و آگاهی کافی تصمیم بگیرد و در صورت بروز عوارض نیز آمادگی پذیرش آن را داشته باشد. میزان آگاهی دادن به بیمار تحت تأثیر وضعیت روحی و شرایط فرهنگی و اجتماعی خاص هر بیمار متفاوت است و این هنر پزشک است که بداند با هر بیمار و بیماری چگونه مواجه شود.

مسائل مالی و موضوع هزینه درمان: یکی از مسائل مهم موضوع هزینه درمان است. تعداد بیماران بخش‌های دولتی بسیار بیشتر از بخش خصوصی است ولی تعداد شکایات از بخش‌های خصوصی معمولاً بیشتر است بدین معنا که اگر نتیجه درمان رضایت بخش نباشد و یا منجر به فوت بیمار شود منجر به شکایت خواهد شد. بهتر است بیمارانی که برای درمان و جراحی انتخاب می‌شوند با توجه به پیش‌بینی تقریبی نتیجه عمل و لحاظ کردن وضعیت تمکن مالی انتخاب شوند و در صورت بروز خطر و عوارض طوری اقدام کرد که هزینه درمان برای بیمار و خانواده او خیلی گران و سنگین جلوه ننماید.

عامل رشته تخصصی: هرچه نوع بیماری مهم‌تر و نحوه درمان دشوارتر باشد احتمال بروز عوارض بیشتر است. لذا تعداد شکایات در رشته‌های جراحی معمولاً بیشتر از سایر رشته‌هاست (جراحی عمومی، ارتوپدی، زنان و زایمان، بیهوشی، جراحی مغز و اعصاب، دندانپزشکی و ... از رشته‌های پرشکایت هستند).

عامل دخالت سایر همکاران (تحریک سایر پزشکان): ما به عنوان طبیب نباید اگر به نظر ما درمان صحیح نبوده این فکر را در بیمار القا کنیم یا حرکاتی انجام دهیم که بیمار را بر علیه پزشک قبلی تحریک نماید. رفتار سایر همکاران تأثیر به‌سزایی در بروز شکایت از پزشک دارد. رفتار نرسینگ و همچنین پزشکان بعدی که بیمار بعد از عدم حصول نتیجه مطلوب به آن‌ها مراجعه می‌کند و این یکی از مهم‌ترین مباحث اخلاق پزشکی است. در صورت لزوم نظر خود را محرمانه به پزشک قبلی می‌گوییم. چه بسا مواردی علیرغم اذعان به درمان صحیح، عوارض مربوط به ماهیت بیماری توسط برخی همکاران به پزشک معالج نسبت داده شده باشد و ...

- **موضوع رضایت در کودکان:** عناصر مهم تصمیم‌گیری در کودکان، رضایت اطفال در هنگام پژوهش و درمان
- **پیوند اعضا:** پیوند از دهنده زنده، مرده و مرگ مغزی
- **پیوند از:** بافت‌های جنینی، استفاده از سلول‌های بنیادی، جابه‌جایی هسته سلولی، پیوند بین انسان و حیوان
- **اتانازی (فعال و انفعالی)**
- **پژوهش‌های ژنتیک:** کلونینگ، اصلاح نژاد بشر، غربالگری ژنتیک، تهیه نقشه ژنوم انسانی، ژن درمانی
- **اخلاق در پژوهش:** خطاهای معروف در پژوهش‌های معاصر پزشکی، کدهای نورنبرگ - ۱۹۴۷، اهمیت رضایت، مفید بودن نتایج آزمایش، پرهیز از آزار جسمی و روح، آزادی مداوم برای خروج از پژوهش

بررسی آماری نشان از افزایش تعداد شکایات دارد و در بررسی‌های تحلیلی مشاهده می‌شود غالب این شکایات مربوط به مسائل قابل اجتناب است و همکاران پزشک می‌توانند با دقت در انجام وظایف خود و حفظ خونسردی و توجه به وضع روحی بیمار و اطرافیان او و شرایط اقتصادی آن‌ها و امکانات درمانی خود و در نظر گرفتن اوضاع و احوال کلی از بروز بسیاری از این شکایات پیشگیری نمایند (۲۲، ۲۴، ۲۸).

عوامل مؤثر در طرح شکایت بیماران از پزشکان عبارتند از:

- **عوامل رفتاری:** رابطه رفتاری پزشک با بیمار یکی از عوامل مهم است. وقتی که بیمار به دنبال یک اقدام درمانی دچار عارضه ناگواری می‌شود چه این عارضه مربوط به ذات بیماری باشد و چه در اثر سهل انگاری و کوتاهی پزشک ایجاد شده باشد از آنجا که انتظارات بیمار و اطرافیان او برآورده نشده، ناخواسته حالت روحی و خلقی غیرعادی خواهند داشت لذا بروز عکس‌العمل غیرمنطقی و نسنجیده کادر درمانی منجر به آزردن دلی بیمار و بدتر شدن اوضاع و بروز شکایت خواهد شد. رفتار مهربانانه، منطقی و سنجیده پزشک در این موارد معمولاً از بروز نارضایتی بیشتر و ابراز شکایت رسمی پیشگیری خواهد کرد. (مهم‌ترین عامل)
- **آگاهی ندادن به بیمار و اطرافیان او درباره عوارض احتمالی و خطرات غیرقابل پیش‌بینی:** بیمار امیدوار در مقایسه با بیمار مایوس و نا امید خیلی بهتر و راحت‌تر درمان می‌شود ولی این تلقین امید نباید حالت اغراق، فریبکاری و

- **نگرفتن شرح حال کامل و عدم تکمیل دقیق پرونده قبل از اقدامات درمانی:** گاهی بیمار حتی با شرح حال و معاینه در مطب به بیمارستان ارجاع ولی توسط طبیب دیگری عمل می شود و لذا طبیب جراح شخصاً شرح حال نگرفته و معاینات کافی انجام نداده و اصولاً بیمار او را طبیب خود نمی داند در این گونه موارد است که به جای سمت راست، سمت چپ بدن بیمار عمل می شود و ...
- **قصور در مراقبتهای بعد از عمل جراحی:** مسئولیت از لحظه پذیرش تا بهبودی کامل به عهده پزشک معالج است. پزشک جراح باید بعد از عمل جراحی بیمار خود را ویزیت کرده و بیمار به او دسترسی داشته باشد. رها کردن بیمار بعد از عمل حتی موفقیت آمیز در صورت بروز عوارض بعدی منجر به شکایت خواهد شد.
- **انتخاب بیمار:** پزشک باید بیماری را برای درمان یا عمل قبول کند که در توان علمی او باشد. در غیر این صورت باید غرور خود را بشکند و توقع مالی را به کناری نهد و بزرگوارانه بیمار را جهت درمان مقتضی به همکاران دیگر و بیمارستان های تخصصی راهنمایی کند. در بسیاری از موارد پزشک تخصص لازم را دارد و درمان بیمار نیز از عهده او برمی آید ولی بیمار به
- علت مشکلات اجتماعی یا شخصیتی و روانی فردی است که با شکایات متعدد مشکلاتی برای طبیب ایجاد خواهد کرد (این موضوع به خصوص در حوزه جراحی پلاستیک و زیبایی بیشتر دیده می شود).
- **عدم مطالعه کافی و نداشتن اطلاعات کافی از تازه های پزشکی:** انتخاب روش های درمانی و جراحی غیرعلمی، قدیمی و متروک یکی از علل شکایت است. پزشک باید به تازه ترین اطلاعات پزشکی و تکنیک های جراحی آگاه باشد تا از روش های قدیمی و متروک و منع شده استفاده نکند. با گذشت زمان بسیاری از داروها یا روش های درمانی به علت بروز عوارض و ناکفایتی درمان منع می شوند لذا استفاده صرف از جزوات دوران دانشجویی برای یک همکار با تجربه امری پسندیده نیست.
- مجهز نبودن بیمارستان، درمانگاه و کلینیک به وسایل درمانی و لوازم پزشکی ضروری
- مدیریت نادرست، نقص مدیریت در به کار گماردن افراد فاقد صلاحیت در درمانگاه، بیمارستان و اتاق عمل و نقص در سیستم سانترال گازها و اکسیژن بیمارستان ها
- بی توجهی به سطح فرهنگ، سنن و آداب قبیله ای، ایلی و خانوادگی و اعتقادات بیماران (۳۱، ۳۲).

Malpractice of Physicians from Legal and Ethical Perspectives

Seyyed Shahabedin Sadr, MD¹

Abstract

Background and aim: Medical errors, faults or failures made by a doctor or medical team, which can cause bodily harm or injure patients constitutes malpractice; this may occur in the diagnostic phase, upon medical treatment or upon surgery or after. Inaccuracies or improper use of technology or equipment, as well as erroneous interpretation of paraclinical tests are important issues inherent to malpractice. In this article, we discuss the status of malpractice in developing countries, its classification and types of medical injuries considered to be malpractice.

Method: This article is a review compiled from scientific sources, including texts, and existing documentation in the electronic literature.

Results: Essential aspects of malpractice may relate to ethical or legal aspects, physician-patient relationship, physician irresponsibility, patient dissatisfaction or breaching medical ethics in practice.

1. Professor, Tehran University of Medical Sciences, Fellow of the Academy of Medical Sciences IR. Iran

Conclusion: By abiding by the law, complying to medical ethics, pursuing patience in their practice, attention to the patient's mental and socio-economic status as well as his or her general condition may decrease or prevent malpractice and litigation.

Key words: Jurisprudence, Malpractice, Medical Errors, Medical Ethics

منابع

1. Makary MA, Daniel M. Medical error-the third leading cause of death in the US. *Br Med J* 2016 May 3; 353: i2139.
2. Sousa P, Uva AS, Serranheira F, Nunes C, Leite ES. Estimating the incidence of adverse events in Portuguese hospitals: a contribution to improving quality and patient safety. *BMC Health Serv Res* 2014 Jul 18; 14: 311.
3. Bland M. An introduction to medical statistics. Oxford: Oxford University Press; 2015.
4. Bari A, Khan RA, Rathore AW. Medical errors; causes, consequences, emotional response and resulting behavioral change. *Pak J Med Sci* 2016 May-Jun; 32(3): 523-8.
5. Costa LBM, Godinho Filho M. Lean healthcare: review, classification and analysis of literature. *Production Planning and Control* 2016; 27(10): 823-836.
6. Thiels CA, Choudhry AJ, Ray-Zack MD, Lindor RA, Bergquist JR, Habermann EB, et al. Medical Malpractice Lawsuits Involving Surgical Residents. *JAMA Surg* 2018 Jan 1; 153(1): 8-13.
7. Bogner MS. Human error in medicine. Florida: CRC Press; 2018.
8. Thiels CA, Lal TM, Nienow JM, Pasupathy KS, Blocker RC, Aho JM, et al. Surgical never events and contributing human factors. *Surgery*. 2015 Aug; 158(2): 515-21.
9. Polisen J, Gagliardi A, Urbach D, Clifford T, Fiander M. Factors that influence the recognition, reporting and resolution of incidents related to medical devices and other healthcare technologies: a systematic review. *Syst Rev* 2015 Mar 29; 4: 37.
10. Lembitz A, Clarke TJ. Clarifying "never events and introducing "always events". *Patient Saf Surg* 2009 Dec 31; 3: 26.
11. Austin JM, Pronovost PJ. "Never events" and the quest to reduce preventable harm. *Jt Comm J Qual Patient Saf* 2015 Jun; 41(6): 279-88.
12. Wager KA, Lee FW, Glaser JP. Health care information systems: a practical approach for health care management. New Jersey: John Wiley & Sons; 2017.
13. Pereira FGF, Ataíde MBC, Silva RL, Néri EDR, Carvalho GCN, Caetano JÁ. Environmental variables and errors in the preparation and administration of medicines. *Rev Bras Enferm* 2018; 71(3): 1046-1054.
14. Masic I, Izetbegovic S. The role of medical staff in providing patients rights. *Med Arch* 2014; 68(1): 61-4.
15. York TW, MacAlister D. Hospital and healthcare security. Oxford: Butterworth-Heinemann; 2015.
16. Main BG, Adair SR. The changing face of informed consent. *Br Dent J* 2015 Oct 9; 219(7): 325-7.
17. Trivedi AN, Matula S, Miake-Lye I, Glassman PA, Shekelle P, Asch S. Systematic review: comparison of the quality of medical care in Veterans Affairs and non-Veterans Affairs settings. *Med Care* 2011 Jan; 49(1): 76-88.
18. Blay E Jr, DeLancey JO, Hewitt DB, Chung JW, Bilimoria KY. Initial Public Reporting of Quality at Veterans Affairs vs Non-Veterans Affairs Hospitals. *JAMA Intern Med* 2017 Jun 1; 177(6): 882-885.
19. Wittich CM, Burkle CM, Lanier WL. Medication errors: an overview for clinicians. *Mayo Clin Proc* 2014 Aug; 89(8): 1116-25.
20. Ghasemzadeh N, Faramarzi Razini F, Alipour Ghoshchi S, Salehi S M. Responsibility of the physician in the Islamic Penal Code of 2013. *Iranian Journal of Medical Ethics and History of Medicine* 2014; 7(4): 1-12. [In Persian]
21. Daneshparvar HR. Legal aspects of medical certificates. *Iranian Journal of Dermatology* 2007; 10(2): 165-168. [In Persian]
22. Larijani B, Zahedi F. Medicine and Modern Medical Ethics. *Iranian Journal of Diabetes and Metabolism* 2005; 4: 1-11. [In Persian]
23. Reader TW, Gillespie A, Roberts J. Patient complaints in healthcare systems: a systematic review and coding taxonomy. *BMJ Qual Saf* 2014 Aug; 23(8): 678-89.
24. Sadr S, Ghadiani MH, Nasr F, Sadr F. The study of Complaints against Medical Malpractice in the Orthopedic Field at Medical Council organization of Islamic Republic of Iran from 2006 to 2009. *International Journal of Review in Life Sciences* 2015; 4(5).
25. Sadr S, Ghadiani MH, Khalifeh Soltani MA, Sadr, F. Investigating medical malpractice complaints in the field of ophthalmology in medical council organization of Islamic Republic of Iran during 2006-2010. *International Journal of Review in Life Sciences* 2016; 1(6).
26. Sadr S, Ghadiani MH. Islamic codes in medical ethics. *International Congress of Bioethics*. 26-28 Mar 2005; Tehran: National Institute of Genetic Engineering and Biotechnology; 2005.
27. Sadr S, Ghadiani MH, Farboodmanesh H. Islam and Medical Ethics. *Iranian Journal of Forensic Medicine* 2005; 11(1): 41-45. [In Persian]
28. Sadr S. Ethics and forensic medicine. *Arabic Journal of Forensic Medicine and Criminal Science* 2010; 28: 95-99.
29. Medical negligence among ENT care givers in Iran; a cross-sectional study from 2007 to 2010 in data set of the Medical Council Organization. *Journal of Islamic Countries Organization for Forensic Medicine* 2011; 7: 17-21.
30. Sadr S. The survey ethics of information electronic health records in the world. *Journal of Islamic Countries Organization for Forensic Medicine* 2012; 8: 13-17.
31. Sadr S. Medical malpractice. *Journal of Islamic Countries Organization for Forensic Medicine* 2013; 9.
32. Sadr S, Ghadiani MH, Sadr A. Determination the complaint files of Digestive faults in Iranian Medical Council. *Journal of the Islamic Countries Organization for Forensic Medicine* 2010; 6: 21-25.